

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/19767> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Krijtenburg, Margriet

Title: Schuman's Europe : his frame of reference

Issue Date: 2012-09-11

Samenvatting

Het proefschrift van Margriet Krijtenburg, getiteld ‘*Schumans Europa. Zijn referentiekader*’, gaat over Robert Schuman, de grondlegger van de Europese Unie, en zijn gedachten over de Europese eenwording. Het laat zien dat Schuman als de daadwerkelijke architect van de Schuman Verklaring beschouwd moet worden en niet Jean Monnet, zoals tot nu toe algemeen wordt aangenomen. Schumans leven en gedachten worden uiteengezet om een dieper inzicht te krijgen in het waarom van de Europese eenwording. Het proefschrift gaat in op zijn achtergrond en persoonlijkheid en op de intellectuele en politieke omstandigheden van zijn tijd, voorzover deze aspecten van belang zijn voor de totstandkoming van de Schuman Verklaring. Ze dragen ertoe bij om Schumans referentiekader voor de Europese eenwording helder in beeld te krijgen.

Hoewel in Luxemburg geboren, was hij net als zijn Lotharingse vader gehecht aan Lotharingen, het eeuwenlang betwiste Frans-Duitse grensgebied met Frans-Duitse mentaliteit.

Het katholieke geloof en de trouw aan Rome waren kenmerkend voor de bevolking uit die streek en weerspiegelden zich ook duidelijk in Robert Schuman, die katholiek was opgevoed en het sterke geloof van zijn moeder had meegekregen. Hij verkeerde veelal in katholieke intellectuele kringen. Zo was hij zijn hele leven lid van de katholieke thomistische studentenvereniging *Unitas* en van het *Görres-Gesellschaft*, dat streefde naar een katholieke wetenschapsbeoefening.

Dat Lotharingen veel voor hem betekende, blijkt ook uit het feit dat hij zich als advocaat in Metz vestigde nadat hij zijn rechtenstudie in Duitsland had afgerond. Hij werd al snel een zeer

gewaardeerd advocaat. Hij ging dagelijks naar de mis, was trouw aan de leer van de Kerk en was uitstekend thuis in het thomisme. Hij aanvaardde zijn benoeming tot hoofd van de katholieke jeugdorganisaties door de bisschop van Metz en nam tot aan zijn dood ook deel aan bijeenkomsten van andere katholieke organisaties.

Schuman werd tijdens de Eerste Wereldoorlog niet opgeroepen voor het leger. Hij juichte het van harte toe dat Elzas-Lotharingen na deze oorlog weer terugging naar Frankrijk, al betekende dit wel voor hem dat hij zich het Franse burgerlijk recht eigen moest maken, aangezien hij in het Duitse recht zijn doctoraat had behaald.

Vanaf 1919 werd Schuman bij elke verkiezing opnieuw door de bevolking van Lotharingen als de afgevaardigde van hun streek in het Franse parlement gekozen. Vlak daarvoor had hij in opdracht van de Franse regering de 'Lex Schuman' tot stand gebracht, die ten doel had de wetgeving van Elzas-Lotharingen en de centrale nationale wetgeving op elkaar af te stemmen. Deze 'Lex Schuman', die beide partijen tot tevredenheid stemde, gaf al blijk van zijn competenties om tegenstellingen te overbruggen en politiek gevoelige zaken op te lossen. Het liet zien dat hij in staat was om tegenstrijdige belangen te verenigen en dat hij erin slaagde om mensen en zelfs landen die elkaar aanvankelijk vijandig gezind waren, met elkaar te verzoenen. Deze manier van handelen was helemaal in lijn met het thomistisch denken over politieke synergie.

Schuman bewoog zich in een intellectueel klimaat waarin christendom, verzoening en Europese eenwording centraal stonden. Julien Benda, Christopher Dawson, Karl Jaspers, Romano Guardini, Paus Pius XII, T.S. Eliot en Jacques Maritain legden allen de nadruk op de fundamentele rol van het christendom en verwierpen allen het nazisme. Al deze denkers, behalve Julien Benda, De Rougemont en

Brugmans, stelden de mens en zijn transcendentie centraal in alle economische, politieke en maatschappelijke aangelegenheden. Daarnaast stonden met name De Rougemont en Brugmans een federale aanpak voor op alle gebieden, een project dat in hun ogen zo snel mogelijk moest worden aangevat en waarin de burger een centrale rol zou moeten vervullen. Brugmans sprak, net als Schuman, over de noodzaak om West- en Oost- Europa spoedig te herenigen. En verder benadrukte hij het belang voor Frankrijk en Duitsland om tot een samenwerking te komen op het gebied van kolen en staal.

Al deze denkers gaven direct of indirect te kennen dat de morele orde, gestoeld op het christendom, noodzakelijk was als basis voor de politieke, economische en sociale orde. Dawson, Pius XII en Maritain, een neothomist, beklemtoonden daarbij ook dat het geloof en verstand met elkaar verenigbaar waren en, voegde laatstgenoemde eraan toe, dat het geloof het verstand verlichtte. Maritain riep de mens op tot eenheid van leven en tot het gehoor geven aan ieders roeping tot heiligheid midden in de wereld. Hij benadrukte het belang van godsdienstvrijheid en van het feit dat het bij een politieke gemeenschap allereerst om de mens ging. Maritain legde, net als Pius XII, de nadruk op het belang van de natuurwet die alle mensen eigen was en die hij als de bron van de mensenrechten zag. Hij stelde een democratische, politieke manier van regeren voor die gebaseerd was op het christendom en die zou leiden tot wat hij neochristendom noemde. Guardini en Jacques Maritain waren vrienden van Schuman, met wie hij tijd doorbracht in Maria Laach, waar ze katholieke bezinningen en andere katholieke bijeenkomsten hadden. De hierboven genoemde federalisten, De Rougemont en Brugmans, maar ook Pius XII benadrukten expliciet het supranationale aspect bij de wederopbouw van Europa. Schuman overdacht de woorden van Pius XII over Europa, ook al had de paus duidelijk gemaakt dat de Kerk

zich niet bemoeide met tijdelijke aangelegenheden en dat zijn gedachten daarom niet als noodzakelijke richtlijnen beschouwd moesten worden.

Schumans gedachten over Europese eenwording kunnen als weinig oorspronkelijk gezien worden wanneer men de vele denkers en politici in aanmerking neemt die in het verleden theorieën en praktische methodes hebben ontwikkeld om tot eenwording van het Europese continent te komen. Wat het Schuman Plan echter uniek maakt en fundamenteel verschillend van voorafgaande ideeën over Europese eenwording en andere vormen van samenwerking⁴⁵⁰ zijn: het supranationale aspect, de effectieve solidariteit, de stap-voor-stap methode voor integratie, de nadruk op bescherming van de nationale identiteiten zolang deze de gemeenschappelijke Europese interesses niet in de weg staan en de nadruk op de ziel van Europa die bij het Europees cultureel erfgoed ligt.

Een blik op Schumans politieke carrière van vlak voor en vlak na de Tweede Wereldoorlog helpt om de bedoeling, het tot stand komen en de impact van de Schuman Verklaring beter te begrijpen. In maart 1940 werd Schuman door Paul Reynauld voor het eerst in het kabinet benoemd als staatssecretaris voor Vluchtelingen zaken. Dit duurde slechts enkele maanden aangezien Reynaulds regering viel en Pétain meteen daarop het stokje overnam. Pétain verplaatste de regering naar Vichy, omdat de Duitsers Parijs hadden ingenomen. Hij bood Schuman de post aan van directeur van het Secretariaat voor Vluchtelingen zaken, maar Schuman sloeg het aanbod af en nam ontslag uit Pétains regering. Als parlamentslid werd hij echter teruggeroepen naar Vichy om daar het voorstel te ondertekenen dat de volmacht aan Pétains regering zou geven. Dit zou nodig zijn om te voorkomen dat de Duitsers zouden denken dat Elzas-Lotharingen

450 Zoals de Benelux, OESO en de NAVO.

weer bij Duitsland wilde horen. Het bleek echter een list te zijn om voor Pétains regering een volledige volmacht te krijgen. En zo kon het gebeuren dat Schuman bij zijn terugkeer naar Metz het eerste parlamentslid was dat door de Gestapo gevangen genomen werd. Na zeven maanden gevangenisstraf en na verscheidene malen geweigerd te hebben om *Gauleiter* te worden en daarmee zijn vrijheid terug te krijgen, werd Schuman voor huisarrest naar Neustadt–Pfaltz gestuurd. Een jaar later wist hij te ontsnappen en slaagde hij erin op verschillende plaatsen in Frankrijk onder te duiken. Hij gaf presentaties waarin hij duidelijk maakte dat hij ervan overtuigd was dat de Duitsers de oorlog nooit konden winnen. Hij baseerde zijn mening op geheime informatie waar hij in Neustadt achter was gekomen. Het was ook in die tijd, in 1942, dat Schuman al begon te spreken over de noodzaak van verzoening en Europese eenwording met een supranationale structuur.

Toen de oorlog voorbij was, werd Schuman opnieuw als afgevaardigde van Lotharingen gekozen in het Franse parlement. De autoriteiten van Lotharingen wilden echter dat De Gaulle Schuman eerst zou vrijspreken van mogelijk collaboreren met de Duitsers, omdat Schuman nu eenmaal voor Pétains regering getekend had. De Gaulle trok de beschuldiging tegen Schuman in en hierdoor kon Schuman opnieuw politieke functies bekleden. Dit zouden onrustige jaren worden waarin de ene regering de andere opvolgde en geen regeringsperiode langer dan acht maanden duurde.

Schumans verzoeningspolitiek werd flink tegengewerkt door zowel de gaullisten als de communisten. Daarnaast had Schuman als Minister van Financiën ook te maken met een tijd van ernstige crisis en felle stakingen van de kant van de communisten. Hij slaagde er echter in om de situatie het hoofd te bieden en om Frankrijk weer overeind te helpen. Door zijn bekwaamheid als minister was het niet

verwonderlijk dat hij bij het vallen van zijn regering meteen daarna tot premier van de volgende regering benoemd werd. Hij vroeg paus Pius XII om zijn zegen te geven voor de zware taak die hem te wachten stond. Ondanks dat de beschuldiging van vermeende collaboratie met de Duitsers officieel was herroepen, bleven de communisten en gaullisten Schuman daar toch telkens opnieuw van beschuldigen, ook tijdens de komende regeringsperiodes.

Als premier verwelkomde Schuman het door de Verenigde Staten aangeboden Marshall Plan. Het was in 1947 aangekondigd en werd in april 1948 van kracht. Het Plan beoogde economische en financiële steun te geven om verzekerd te zijn van een stabiele Europese economie en politieke orde. Het moest ook voorkomen dat Europa in communistische handen zou vallen. Schuman betreurde het zeer dat Molotov, en daarmee de Sovjetunie, het Marshall Plan verwierp en daarmee het begin van de Koude Oorlog inluidde.

Schuman steunde het initiatief voor het Congres van Den Haag in mei 1948 van harte. Hij zond vertegenwoordigers van zijn regering om bij te dragen aan het doel om tot Europese eenwording te komen. Hij prees de resultaten die in de daaropvolgende jaren tot stand kwamen, zoals de Raad van Europa en het Europa College te Brugge. Schumans regering viel over zijn voorstel tot opheffing van het verbod op het financieren van bijzondere scholen. Meteen daarna werd Schuman echter tot Minister van Buitenlandse Zaken benoemd, een ambt dat hij vijf jaar lang in zeven verschillende regeringen zou bekleden. Het was een tijd waarin de gevolgen van de Koude Oorlog merkbaar waren en het 'Duitse vraagstuk' snel opgelost diende te worden. Schuman ondertekende in deze jaren ook de Noord Atlantische Verdragsorganisatie voor Frankrijk (april 1949), ondanks de felle tegenstand van de gaullisten en communisten die tegen samenwerking met de Amerikanen waren.

De urgentie van het ‘Duitse vraagstuk’ bracht Schuman ertoe om naar manieren te zoeken om zijn verzoeningspolitiek in praktijk te brengen. Hij organiseerde een ontmoeting met Adenauer. Deze zou een maand later de Duitse Bondskanselier worden. Schuman besprak met hem de mogelijkheden om tot overeenstemming te komen over het onrustige Saar- en Ruhrgebied, dat net als Elzas-Lotharingen fel begeerd werd vanwege de kolen en staal, de essentiële grondstoffen voor de wapenindustrie. Economisch en financieel vielen deze streken onder Frans gezag, maar politiek gezien waren ze onafhankelijk en erkend als Duitse regio’s. Schuman zocht ook contact met de Italiaanse premier, De Gasperi, om het ‘Duitse vraagstuk’ langs de weg van een bredere Europese eenwording op te lossen. Dit zou mogelijk worden als Italië mee zou doen. Op het persoonlijke vlak waren er grote overeenkomsten tussen Schuman, Adenauer en De Gasperi, die het eenwordingsproces aanzienlijk vergemakkelijkten. Alle drie kwamen uit betwiste grensstreken, hadden een sterk katholiek geloof en spraken Duits als moedertaal. Daarnaast waren zij alle drie hoofdrolspelers in de democratische partij van hun eigen land.

Jean Monnet, directeur van het Franse Planbureau, zocht eveneens naarstig naar een Europese oplossing voor het ‘Duitse vraagstuk’ en legde Schuman een plan voor om dit te bereiken. Hij deed dit echter na eerst Schumans directe medewerkers, Paul Reuter en Bernard Clappier, gehoord te hebben. Dezen reikten hem de basisideeën aan die hij voor dit project kon gebruiken, maar die feitelijk Schumans ideeën waren, zoals dertig jaar later uit onderzoek van Schumans archieven aan het licht kwam. Monnet, die vaak als belangrijkste architect van de Schuman Verklaring gezien wordt, zou alleen al om deze reden zijn plaats als voornaamste ontwerper af moeten staan aan Schuman. De kennis van Schumans persoon,

achtergrond en gedachten over Europese eenwording dragen bij aan deze theorie.

De supranationale structuur waar Schuman in 1942 al over sprak, was eindelijk werkelijkheid geworden. Na een aantal dagen intensief werken, politieke diplomatie binnen de regering en Adenauers toestemming, werd de Schuman Verklaring op 9 mei 1950 afgekondigd. Het was de geboorte van wat later de Europese Unie zou worden. Het ‘Duitse vraagstuk’ was daarmee op een Europese manier opgelost.

Het Schuman Plan was een ‘*saut dans l’inconnu*’, ‘een sprong in het duister’ en een revolutionaire gebeurtenis in de Europese geschiedenis. Het werd ook wel de ‘Schuman bom’ genoemd, omdat het wereldwijd een aanzienlijke impact had. Effectieve solidariteit, een solidariteit geuit in concrete daden was het *adagium*, het Europees cultureel erfgoed was zijn ziel of *raison d’être*. De functionalistische stap-voor-stap methode voor integratie betekende dat de nationale identiteiten en belangen gerespecteerd zouden worden zolang deze niet ingingen tegen de gemeenschappelijke Europese belangen. Eenheid in diversiteit zou het resultaat zijn. Effectieve solidariteit op economisch gebied tussen democratische landen met een gemeenschappelijk, Griek-Romeins en Joods-Christelijk, erfgoed, zou tot een politieke unie leiden die rekening hield met de christelijke moraal. Europees burgerschap en nationaal burgerschap zouden zich waar nodig aan elkaar aanpassen en in elkaar opgaan zoals de regio zich waar nodig aanpast aan en opgaat in de staat waar deze toe behoort. Zes landen stemden in met het Plan dat op 18 april 1951 leidde tot de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Deze landen waren Frankrijk, Duitsland, Italië, België, Nederland en Luxemburg. Europa zou niet langer een opeenstapeling van onafhankelijke staten zijn, maar een steeds meer geïntegreerde entiteit,

die gekenmerkt werd door eenheid in diversiteit. Het Schuman Plan was een revolutionair plan dat de hoeksteen werd van het toekomstige Europa.

Schumans levensloop, in samenhang met zijn geografische, culturele, intellectuele en politieke achtergrond, laat zijn voorbereidend werk voor de Europese eenwording en zijn doorslaggevende invloed op de Schuman Verklaring zien. Schuman werd daarmee de uitgelezen persoon om naar Europese eenwording toe te werken en de Schuman Verklaring tot stand te brengen. Zijn referentiekader voor Europese eenwording bestaat uit supranationaliteit (met respect voor nationale identiteiten en belangen, zolang deze niet strijdig zijn met gemeenschappelijke Europese belangen), effectieve solidariteit en een stap-voor-stap methode voor integratie. Alle drie dienen ze volgens Schuman te beantwoorden aan een morele orde die gebaseerd is op het christendom. Zijn referentiekader laat zien dat de Europese eenwording gebaseerd is op een levensbeschouwing. Dit referentiekader bevat een tijdloze visie op Europese samenwerking in het belang van de burger. Het zou velen bij het werken aan Europa kunnen inspireren.

